

DISPOZIȚIILE CAMEREI AULICE ADRESATE
LA 7 DECEMBRIE 1717
COMISIEI BĂNĂȚENE DE ORGANIZARE
A MINERITULUI

Ovidiu Marinel Koch-Tufiș

Cuvinte cheie: *Banat, sec. XVIII, minerit*

După ce Imperiul Habsburgic a fost nevoit să se retragă de pe teritoriul fostului Banat al Caransebeșului și al Lugojului, ocupat militar între anii 1688-1699¹, războiul izbucnit în vara anului 1716 va fi un nou prilej pentru Casa de Habsburg de a-și extinde dominația în sud-estul Europei, prin ocuparea unor noi teritorii aflate în stăpânirea Imperiului otoman.

Armatele habsburgice aflate sub conducerea prințului Eugeniu de Savoia vor obține o victorie hotărâtoare în vara anului 1716 în bătălia de la Petrovaradin (Peterwardein), fapt ce a permis în toamna aceluiași an ocuparea militară a Banatului și capitularea celei mai mari părți a garnizoanelor otomane, culminând cu cucerirea cetății Timișoarei la 12 octombrie 1716. Operațiunile militare vor continua în vara anului 1717, soldându-se printre altele cu importanta victorie de la Belgrad - principalul punct de rezistență otoman în Serbia - în urma acestui succes al trupelor imperiale garnizoana otomană din cetatea Orșova predându-se în vara târzie a aceluiași an².

Ca o consecință a victoriilor militare amintite mai sus, întreg teritoriul Banatului istoric - cu hotarele delimitate la nord de râul Mureș, la sud de fluviul Dunăre, la vest de cursul râului Tisa, iar la est de culmile muntoase ce fac granița cu Transilvania și Țara Românească - a ajuns în stăpânirea Imperiului habsburgic, pacea de la Passarowitz încheiată la 21 iulie 1718 confirmând “de iure” o situație existentă deja “de facto”.

Dacă statutul de drept internațional al Banatului a fost stabilit prin pacea de la Passarowitz, statutul său în cadrul monarhiei habsburgice va rămâne pe toată perioada administrației imperiale directe (1716-1778 n.n.) o problemă controversată între autoritățile centrale ale Imperiului habsburgic (Camera Aulică și Consiliul Aulic de război) și stările privilegiate maghiare,

care doreau ca Banatul să revină la regimul comitatens dinainte de 1552 (anul cuceririi otomane n.n.), comitatele bănățene urmând să fie incluse în regatul Ungariei³.

Împotriva alipirii Banatului la Ungaria s-a pronunțat în primul rând prințul Eugeniu de Savoia, președinte al Consiliului Aulic de război, sfetnic și confident al împăratului Carol al VI-lea, orientarea sa fiind susținută și de consilierii austrieci ai Camerei Aulice și ai Consiliului Aulic de război, argumentele aduse în acest sens fiind în primul rând de ordin politic, geostrategic și respectiv economico-financiar. Din categoria argumentelor de ordin politic și geostrategic, amintim în primul rând necesitatea transformării Banatului într-un bastion puternic, înaintat al imperiului, de unde puteau fi ușor apărate împotriva turcilor teritoriile intrate de curând sub stăpânire habsburgică (teritorii numite neocquistice n.n.), respectiv Oltenia, Serbia, Slavonia și Banat, de aici, putând fi controlate și tendințele de împotrivire ale nobilimii maghiare din Ungaria și Transilvania la politica absolutistă de centralizare a Imperiului habsburgic. Rațiunile de ordin economic și financiar constau în necesitatea transformării Banatului într-un Domeniu al Coroanei, în care împăratul în calitate de suveran al țării și de stăpân feudal să beneficieze de toate dărilor și taxele fiscale pe care le plăteau supușii, fapt ce putea contribui la creșterea veniturilor erariului (fiscul imperial, n.n.).

În urma mai multor memorii înaintate în perioada octombrie 1716 - iunie 1717 de către prințul Eugeniu de Savoia, Camerei Aulice, Consiliului Aulic de război și împăratului Carol al VI-lea⁴ și respectiv de către cele două foruri superioare menționate împăratului⁵, memorii care susțineau punctele de vedere amintite mai sus, în conferința ministerială secretă din 25 iulie 1718, împăratul respinge cererea Cancelariei Aulice Ungare de încorporare a Banatului la Ungaria. În continuare, în anul 1719, împăratul Carol al VI-lea a aprobat un memoriu al Camerei Aulice prin care Banatul a dobândit în cadrul monarhiei habsburgice un statut special, respectiv acela de domeniu al Coroanei și Camerei imperiale⁶.

Personal, considerăm că hotărârea de organizare a Banatului într-un domeniu al Coroanei și Camerei imperiale a fost luată încă înainte de datele amintite mai sus și aducem ca argument în acest sens un document datând din data de 7 decembrie 1717. Documentul, care de altfel constituie și obiectul de studiu al prezentului articol, cuprinde instrucțiunile Camerei Aulice adresate Comisiei bănățene de organizare minieră, în aceste instrucțiuni specificându-se clar că, în conformitate cu o rezoluție ("Resolution") deja adoptată, împăratul este în Banat în același timp suveran al țării și stăpân feudal⁷, rezultând astfel fără drept de apel

faptul că se decisese deja la nivel politic superior organizarea Banatului într-un domeniu al Coroanei și Camerei imperiale.

Prin statutul său dobândit în cadrul Imperiului habsburgic, Banatul va fi administrat direct de către forurile aulice de la Viena, respectiv Camera Aulică (Hofkammer), care răspundea de problemele civile ale țării (administrație, economie, finanțe și justiție) și de către Consiliul Aulic de război (Hofkriegsrat) răspunzător de problemele militare, Comisia Neoacquistică (Neoacquistische Kommission), îndeplinind un rol mai mult consultativ⁸.

În continuare, printr-o serie de acte normative emise de către împărat și de forurile aulice, menționate mai sus, vor fi create structurile administrative ale Banatului. Astfel, printr-un înalt rescript aulic din 27 iulie 1717 a fost înființată Comisia de organizare a Țării Banatului ("Banater Landes-Einrichtungs- Commission"), care va primi din partea Camerei Aulice la 7 octombrie 1717 instrucțiunile referitoare la efectuarea unei conscrierii a localităților din Banat, a locuitorilor și a resurselor lor economice ("Land- Perlustration und Conscription"), pe baza acestora urmând să fie hotărâtă forma optimă de organizare administrativă și instituțională a Banatului. Acțiunea de organizare a Banatului este continuată, printr-un nou act normativ, emis în noiembrie 1717, prin acest înalt rescript aulic hotărându-se înființarea Administrației Țării Banatului ("Banater Landes- Administration"), atribuțiunile acesteia fiind definitiv stabilite prin rescriptul imperial din data de 3 septembrie 1718. Administrația Țării Banatului - numită începând cu data de 23 septembrie 1718 când intră în drepturi depline, Administrația imperială a Țării Banatului ("Kaiserliche Banater Landes- Administration"), - cu sediul la Timișoara, este alcătuită dintr-un departament civil sau cameral, condus de doi consilieri civili (camerali), care răspund de problemele administrative ale districtelor, economice, financiare și de justiție și un departament militar condus de doi consilieri militari. În fruntea Administrației imperiale a Țării Banatului a fost numit ca președinte generalul conte de Mercy, comandantul militar și civil al Banatului încă din 1 noiembrie 1716⁹.

Statutul dobândit de Banat în cadrul monarhiei habsburgice, respectiv acela de domeniu al Coroanei și Camerei imperiale, conferea împăratului, pe lângă calitatea de suveran al țării și pe aceea de stăpân feudal, fapt ce va permite guvernanților de la Viena și administrației provinciei să aplice în practică idei politice și administrative menite să conducă la centralizarea imperiului și, în același timp, să realizeze proiecte economice inspirate din gândirea mercantilistă, Banatul fiind considerat din această cauză o adevărată țară a experimentării și a aplicării în practică, cu succes, a ideilor

și proiectelor amintite mai sus¹⁰.

Considerăm important să menționăm faptul că mercantilismul reprezintă politica economică a statului absolutist, având ca țel creșterea puterii acestuia prin sporirea avuției naționale. Acest deziderat putea fi atins în primul rând prin creșterea producției industriale în manufacturile de stat și realizarea unei balanțe comerciale active în care exporturile, în special de produse industriale, depășeau importurile, permițând rămânerea și atragerea în țară a unor sume mari de bani ce sporeau rezerva monetară a țării. Un rol important în gândirea mercantilistă îl are și politica populaționistă prin care se urmărea sporirea populației în special prin colonizări, locuitorii unei țări în calitate de contribuabili, prin impozitele pe care le plăteau statului, contribuind la creșterea puterii financiare a acestuia.

În continuare vom analiza un document pe care îl considerăm de o deosebită importanță pentru organizarea structurilor economice ale Banatului la începutul stăpânirii habsburgice, documentul oferindu-ne însă și unele informații referitoare la organizarea din punct de vedere administrativ și militar a provinciei. Acest document este un act normativ emis de către Camera Aulică la data de 7 decembrie 1717, fiind intitulat *Instrucțiuni pentru Comisia bănățeană de organizare minieră* („Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission”), documentul conținând instrucțiunile adresate respectivei comisii¹¹.

Comisia bănățeană de organizare minieră, care este pusă sub conducerea lui von Kalanek, în calitate de Prim Comisar („Principal Commissarium”) și a lui Ignatium Hahn având calitatea de Con Comisar („Con Commissarium”)¹², se va ocupa în primul rând de organizarea din punct de vedere economic a Banatului, aceasta fiind considerăm o parte componentă a Comisiei de organizare a Țării Banatului, („Banater Landes-Einrichtungs-Commission”), care a fost deja înființată, așa cum am amintit, prin înaltul rescript aulic din 27 iulie 1717.

Un argument pe care îl aducem în sprijinul ipotezei noastre, constă în faptul că în actul normativ din 7 decembrie 1717 instrucțiunile referitoare la organizarea mineritului bănățean ocupă un spațiu mai mic, cea mai mare parte a instrucțiunilor referindu-se la organizarea de ansamblu a economiei bănățene.

Cel de-al doilea argument pe care îl aducem în sprijinul ipotezei noastre constă în faptul că în fruntea Comisiei bănățene de organizare minieră se află aceeași persoană, respectiv Alexander Johann von Kallanek, consilier al Camerei Aulice, care a fost trimis în Banat în calitate de comisar de organizare („Einrichtungs- Kommissar”) al administrației imperiale, după

ce împăratul Carol al VI-lea a aprobat favorabil memoriului referitor la organizarea administrativă a Banatului, trimis în acest sens de către Camera Aulică la data de 30 decembrie 1716¹³, consilierul Camerei Aulice von Kallanek primind, desigur, noi atribuțiuni prin actul normativ, care face obiectul studiului nostru, de data aceasta pe linie de organizare economică.

Așa cum am menționat deja, acest din urmă document conține în primul rând instrucțiuni, referitoare la organizarea economică a Banatului, acestea constând în organizarea agriculturii bănățene pe baze noi - în conformitate cu aceste instrucțiuni terenurile agricole vor fi acordate supușilor țărani, însă numai cu titlu de uzufruct, stabilindu-se cu acest prilej și obligațiile datorate de aceștia stăpânului feudal, respectiv împăratul - se stabilesc de asemenea principiile care vor sta la baza organizării în Banat a comerțului cu sare provenind din Transilvania, veniturile realizate din această activitate economică urmând să revină fiscului imperial și, în sfârșit, se dispun măsurile referitoare la organizarea mineritului bănățean.

Documentul cuprinde și unele referiri la măsurile de organizare administrativă a Banatului și, respectiv, la organizarea graniței militare de la hotarele Banatului cu Imperiului otoman, stabilindu-se cu acest prilej și obligațiile grănicerilor datorate împăratului, pentru pământul pe care aceștia îl vor primi, ca și în cazul țăranilor, numai cu titlul de uzufruct.

Documentul conține și unele informații de natură economică și demografică, pe care le considerăm importante pentru istoricul care studiază perioada de sfârșit a stăpânirii otomane în Banat. Informațiile de natură economică consemnează faptul că locuitorii Banatului achiziționau din Transilvania sarea de la Ocna Sibiului, oferind în schimb cereale, fapt ce dovedește practicarea unei agriculturi care asigura obținerea unui surplus la producția de cereale, acesta, așa cum am amintit, fiind comercializat; o a doua informație atestă existența, în această perioadă în Banat, a unui comerț organizat cu sare, adusă din Țara Românească, în timp ce ultima informație de natură economică menționează practicarea exploatării minereurilor în Banat. Informația de natură demografică se referă la existența în Banat a unei comunități de evrei, alcătuită desigur în cea mai mare parte din negustori.

Un rol important în vederea stabilirii criteriilor pe baza cărora se va realiza împărțirea administrativă a Banatului, pentru evaluarea potențialului economic al provinciei și stabilirea cuantumului veniturile care vor fi obținute de fiscul imperial îl are încheierea procesului de conscripționare a localităților și a locuitorilor țării¹⁴, această acțiune fiind începută deja în toamna anului 1717 de o echipă de topografi militari și funcționari civili aflată sub conducerea colonelului baron Neipperg¹⁵.

După încheierea acțiunii de conscripționare, care, așa cum am amintit, va oferi o imagine de ansamblu referitoare la numărul locuitorilor, a situației economice și a nivelului veniturilor pe care fiscul imperial speră să le obțină din Banat, va trebui să se treacă la acțiunea de împărțire a țării în districte, recomandându-se ca, în măsura în care este posibil să se păstreze vechea împărțire teritorial-administrativă, în fruntea districtelor urmând să fie numit câte un administrator (Officiant) dintre persoanele destoinice și de încredere¹⁶.

Dorim să menționăm faptul că după ocuparea celei mai mari părți a Banatului în noiembrie 1716, generalul Mercy va împărți cu caracter provizoriu noua provincie, din rațiuni dictate în primul rând de necesitatea strângerii dărilor de la locuitori, în patru mari districte, acestea amintind însă adversarilor încorporării Banatului la Ungaria de vechile comitate maghiare (Timiș, Torontal, Caraș, Severin), Camera Aulică și împăratul Carol al VI-lea vor opta pentru o soluție, conform căreia la baza împărțirii administrative a țării va fi luată în considerare vechea împărțire administrativă din timpul stăpânirii turcești. În conformitate cu această hotărâre, prin decretul Camerei Aulice din 12 septembrie 1718 se va dispune în numele împăratului desființarea celor patru mari districte, teritoriul Banatului urmând să fie împărțit în 13 districte, 6 companii militare de graniță și compania din zona Clisurii Dunării¹⁷.

Dacă împărțirea din punct de vedere teritorial administrativ a Banatului se va face în linii mari, așa cum am amintit, pe baza organizării administrative din perioada stăpânirii turcești, din punct de vedere economic Camera Aulică dispune ca cei doi comisari ai săi să conceapă activitatea de organizare a economiei bănățene pe principii cu totul noi, asemănătoare desigur celor din spațiul geografic al Imperiului habsburgic. Activitatea de organizare pe baze noi a economiei bănățene va trebui să înceapă după ce, în urma acțiunii de conscripționare a țării, va fi cunoscută puterea economică a fiecărei localități în parte, urmând ca pe baza acesteia, să poată fi stabilite și veniturile care vor fi obținute pentru fiscul imperial¹⁸.

Orice măsură care va fi întreprinsă pentru organizarea din punct de vedere economic a Banatului, se menționează în instrucțiunile adresate la data de 7 decembrie 1717 Comisiei bănățene de organizare minieră, va trebui să se bazeze pe principiul de bază, aflat în rezoluția („Resolution”) deja emisă de către Camera Aulică, conform căruia țara va fi un domeniu al Coroanei și al Camerei imperiale, în care împăratului, pe lângă calitatea sa de suveran al țării, va fi și stăpân feudal, toate veniturile realizate urmând să revină fiscului imperial¹⁹.

În Banat, ca urmare a organizării sale într-un domeniu al Coroanei și

al Camerei imperiale, nu vor mai fi recunoscute nici un fel de drepturi anterioare anului 1716, în mod deosebit dreptul de stăpânire asupra pământului revendicat de urmașii nobililor maghiari, care stăpâniseră aici domenii nobiliare, anterior ocupației turcești în regiune²⁰. Dreptul de proprietate asupra pământului nu va mai fi recunoscut nici țăranilor, care în anul 1699, prin hotărârea autorităților otomane, deveniseră proprietari ai pământului pe care îl lucraseră până atunci²¹ în calitate de iobagi (raiale).

Comisia bănațenă de organizare minieră primește dispoziții de la Camera Aulică, prin decretul care face obiectul studiului nostru, să treacă la aplicarea în practică a organizării Banatului într-un domeniu al Coroanei și Camerei imperiale. În acest sens, teritoriul provinciei, cu excepția pădurilor, apelor (pâraie, râuri, lacuri, bălți și mlaștini), exploatărilor miniere și orașului Timișoara („Burgfriden in Temisvar”), care vor fi rezervate pentru folosința directă a împăratului (fiscului imperial, n.n.), va trebui să fie împărțit în două categorii funciare, acestea constând din terenuri agricole, care urmează să fie acordate spre a fi lucrate, locuitorilor țării, însă numai cu titlu de uzufruct. Prima categorie funciară, numită „fundos colonicales”, va fi acordată cu titlu de uzufruct spre a fi lucrată țăranilor, în timp ce a doua categorie funciară, numită „fundos confiniarios”, va fi acordată tot cu titlu de uzufruct, ca modalitate de plată (stipendii, n.n.), celor care vor face parte din unitățile de grăniceri, care urmează să fie formate și instalate pe granița Banatului (a se înțelege granițele istorice ale Banatului n.n.) cu Imperiul otoman²².

În vederea transpunerii în practică a măsurilor menționate mai sus, acestea urmând să producă transformările majore sociale și economice în economia rurală (agricultură n.n.) din Banat, Camera Aulică va da dispoziții clare celor doi comisari de organizare referitoare la alcătuirea unei cărți funciare („Grundsbuchs”) în care să fie înregistrat terenul agricol al țării și cei care îl au în proprietate, această acțiune putându-se desfășura desigur numai în strânsă legătură cu procesul de conscripționare a țării. Țăranii care dețin terenuri agricole în proprietate, așa cum am amintit, încă din timpul stăpânirii turcești, vor pierde acest drept, acestora însă nu li se va lua pământul, ei urmând să îl lucreze și în continuare, având asupra acestuia însă numai drept de uzufruct, în această calitate, (de coloni n.n.) urmând să fie înregistrați în cartea funciară cu suprafețele de teren respective²³.

Pentru sprijinirea dezvoltării agriculturii în Banat, Camera Aulică recomandă comisarilor de organizare să acorde țăranilor care au terenuri agricole în proprietate - iar în prezent prin transformarea Banatului într-un domeniu Coroanei și Camerei imperiale le vor deține numai cu titlu de uzufruct - și doresc să lucreze noi suprafețe, acestea să le fie acordate

în măsura în care se dispune de astfel de terenuri agricole, iar supușii au posibilitatea de a le lucra. Acordarea în plus de suprafețe agricole celor care doresc să le lucreze, va contribui în viziunea Camerei Aulice, la dezvoltarea agriculturii în Banat, iar prin dijmele încasate pentru aceste terenuri, proviziile (rezervele, n.n.) camerale de produse agricole vor sporii²⁴.

În paralel cu acțiunea de înregistrare și repartizare a terenului agricol care va fi acordat cu drept de uzufruct țăranilor, acesta alcătuind fondul funciar numit fundos coloniales, ținându-se cont de interese strategice și militare majore ale Imperiului habsburgic, cei doi comisari ai Comisiei bănățene de organizare minieră, de comun acord cu generalii comandanți ai unităților militare aflate în Banat, vor trebui să traseze teritoriul care va intra în componența viitoarei zone de graniță, care va fi organizată la hotarele acestei provincii cu Imperiul otoman, terenurile agricole aflate aici urmând să alcătuiască fondul funciar numit „fundos confiniarios”.

Pământul agricol, aflat în zona de graniță, va fi acordat sub formă de stipendii celor care sunt înrolați în unitățile de grăniceri („National-Miliz”), acestea fiind alcătuite în special din localnici, în cazul Banatului din români și sârbi, comandați de ofițeri austrieci, unitățile militare, amintite mai sus, urmând să fie transferate pe actuala graniță a Banatului cu Imperiul otoman, de pe pozițiile pe care le-au ocupat până în prezent (este vorba de vechea graniță a Banatului otoman cu Imperiul habsburgic, înainte de războiul desfășurat împotriva turcilor între anii 1716-1718, graniță aflată atunci pe Tisa și Mureș. n.n.). Această modalitate de plată a grănicerilor va conduce în viziunea Camerei Aulice la economisirea unor importante sume de bani și, în plus, va stimula dezvoltarea agriculturii în Banat²⁵, grănicerii fiind în același timp soldați și agricultori.

Pentru terenul agricol primit cu drept de uzufruct, ca modalitate de plată pentru efectuarea serviciului de pază a granițelor Banatului cu Imperiul otoman, grănicerii vor trebui, în conformitate cu dispozițiile Camerei Aulice, să presteze ca o obligație anexă și muncă sub formă de robotă („In puncto der Robothen bey denen fundis confiniariis”). Grănicerii sunt datori să presteze munca de robotă cu palmele și cu vitele, proporțional cu mărimea lotului agricol primit, aceasta urmând să fie prestată atât în folosul stăpânului feudal, respectiv împăratul, cât și în folos public. Deoarece viitoarea zonă de graniță se va afla în sfera de competență militară, cei doi comisari de organizare, care răspund de sfera economică, aceasta fiind de competență civilă, vor trebui să se sfătuiască cu comandanții militari din Banat și să ajungă la un punct de vedere comun referitor la munca de robotă pe care grănicerii vor trebui să o presteze în folos public²⁶.

În zona de graniță, terenul agricol va trebui să fie acordat cu drept de uzufruct numai grănicerilor, în cazul în care aici se află loturi de pământ, pe care țăranii le-au avut până în prezent în proprietate și care le-au fost deja acordate cu titlu de uzufruct, respectivii țărani coloni vor trebui să le evacueze. Camera Aulică recomandă ca în astfel de situații, pentru a se evita nemulțumirile, trebuie să se procedeze cu precauție, țăranilor afectați de această măsură urmând să le fie acordate, în afara regiunii de graniță, noi loturi de teren agricol cu titlu de uzufruct. Avându-se în vedere faptul că mutarea în altă zonă a respectivilor țărani le va produce acestora pierderi economice, noile loturi agricole vor trebui să le fie acordate tot cu titlu de uzufruct, dar cu caracter permanent²⁷.

Camera Aulică consideră că acțiunea de înregistrare la cartea funciară a terenurilor agricole, care vor fi lucrate de către țărani de acum înainte doar în calitate de coloni, precum și conscripționarea localităților și a locuitorilor Banatului, va oferi o imagine clară asupra suprafețelor de teren aflate în circuit agricol și a celor care prezintă un potențial agricol, dar nu sunt lucrate. Ținându-se cont de mărimea suprafețele de teren din ultima categorie se pot stabili în viitor strategii clare referitoare la politica de colonizare a Banatului cu țărani aduși din alte regiuni ale imperiului²⁸.

Măsurile dispuse de către Camera Aulică în decretul din 7 decembrie 1717, măsuri care urmează să fie aduse la îndeplinire de către cei doi comisari, vor trebui să conducă la organizarea economiei Banatului în general, și, după cum rezultă din cele prezentate, a agriculturii în special, pe baze cu totul noi, acest lucru urmând să contribuie la realizarea unor venituri sigure pentru fiscul imperial și totodată să asigure surse de venituri și hrană pentru locuitorii țării. Dorim să menționăm faptul că în conformitate cu principiile gândirii economice mercantiliste, autoritățile habsburgice au dus o politică demografică care urmărea sporirea numărului locuitorilor imperiului - aceștia în calitate de plătitori de impozite (contribuabili, n.n.), contribuind la sporirea puterii financiare a țării -, în același timp s-a urmărit și atragerea unei părți a populației prin măsuri stimulative la investirea unor sume de bani în activitățile economice. Semnificativ în acest sens este faptul că, în decretul care face obiectul studiului nostru, Camera Aulică consideră că asigurarea și sporirea veniturilor fiscului imperial în Banat se poate face pe baza colectării dărilor, taxelor și prestațiilor în muncă ale populației și de asemenea din activitățile economice cu caracter privat²⁹.

Un alt aspect important referitor la organizarea economiei Banatului, prezentat în decretul Camerei Aulice din 7 decembrie 1717, îl reprezintă organizarea comerțului cu sare în Banat. În acest sens, Camera Aulică dispune ca cei doi comisari să ia măsuri în vederea organizării comerțului

cu sare ca un drept regal („jure regali”), veniturile realizate din această activitate economică urmând să revină erariului, acestea trebuind să fie consemnate în rubricile de venituri camerale („Cammeral Rubriquem”) ³⁰.

Sarea necesară aprovizionării Banatului va trebui să fie adusă din Transilvania, unde exploatarea și comercializarea acesteia este de asemenea tot un drept regal, veniturile realizate din comercializarea acestui bun natural transilvănean („Fundum naturale der Siebenburgischen Kameralien”) revenind fiscului imperial.

Considerăm important din punct de vedere istoric să amintim faptul că, în timpul ocupației turcești, sarea necesară consumului în Banat a fost adusă din Țara Românească, după cum se menționează în documentul pe care îl analizăm. Sarea exploatată din salinele aflate în apropierea râului Olt (salinele aflate în Oltenia n.n.) a fost transportată până la Dunăre (desigur pe calea apei pe Olt n.n.) și în continuare încet, contra curentului fluviului cu mari cheltuieli, pe Dunăre (desigur până la Orșova n.n.) și în continuare pe uscat până la Caransebeș ³¹.

Organizarea comerțului cu sare în Banat, astfel încât această activitate economică să aducă venituri importante fiscului imperial, va trebui planificată și așezată pe baze cu totul noi în comparație cu perioada stăpânirii turcești, ținându-se cont de următoarele aspecte: ce fel de sare (de la care saline n.n.) din Transilvania va trebui să fie adusă în Banat, care va fi traseul și ce mijloace de transport vor fi folosite pentru ca sarea să fie transportată cu cheltuieli cât mai mici, în ce localități se vor amenaja depozitele de sare, care sunt posibilitățile financiare ale populației Banatului și dacă aceasta dorește să achiziționeze o sare de calitate superioară, dar mai scumpă, sau o sare de calitate mai slabă, dar mai ieftină.

Camera Aulică dispune în decretul din 7 decembrie 1717, așa cum am amintit, luarea unor măsuri în vederea organizării comerțului cu sare în Banat, măsuri pe care le vom analiza în cele ce urmează, dar în același timp permite o largă autonomie celor doi comisari, de a decide la fața locului măsurile care se impun a fi luate. Aceștia vor trebui să înainteze ulterior forului superior amintit mai sus un raport referitor la măsurile ce se impun a fi luate în vederea organizării pe baze economice noi a comerțului cu sare în Banat, astfel încât Camera Aulică, în deplină cunoștință de cauză, să poată alcătui o rezoluție finală, aceasta urmând să constituie baza legală pentru desfășurarea comerțului cu sare din Ungaria, aceștia urmând să întrețină și o strânsă legătură prin intermediul corespondenței cu comisarii camerali din Transilvania, un rol important urmând să îi revină în acest sens Con Comisarului Hahn, în calitatea sa de bun cunoscător al realităților transilvănene ³².

Pentru coordonarea activităților referitoare la comerțul cu sare în Banat, Camera Aulică dispune să fie înființată la Timișoara o Direcție administrativă a sării („Salz Ober ambts”), aceasta trebuind să fie condusă de o persoană capabilă din punct de vedere profesional și să dispună de numărul de funcționari necesari în localitățile de depozitare a sării. Direcția administrativă a sării va trebui, printre altele, să supravegheze respectarea dreptului de monopol regal în comerțul cu sare în Banat, urmând în acest sens să ia măsuri pentru a împiedica pătrunderea sării de contrabandă pe raza teritoriului său de competență și să prevină acapararea comerțului cu sare de către negustorii evrei aflați în Banat și, în același timp, să vegheze la buna desfășurare a activității de aprovizionare, transport și comercializare a sării³³.

Așa cum am amintit deja, organizarea în Banat a comerțului cu sare adusă din Transilvania, astfel încât această activitate economică să aducă venituri importante fiscului imperial³⁴, va trebui să fie planificată și așezată pe baze cu totul noi în comparație cu perioada stăpânirii turcești, ținându-se cont în acest sens de mai multe aspecte.

Primul aspect care trebuie avut în vedere îl constituie stabilirea salinelor transilvănene de unde sarea urmează să fie adusă și comercializată în Banat. În vederea luării unei hotărâri în acest sens, Camera Aulică pornește de la raționamentul că, în timpul stăpânirii turcești, locuitorii Banatului au fost obișnuiți cu sarea de slabă calitate adusă din Țara Românească (de la salinele situate în Oltenia, n.n.) și au căutat să procure din Transilvania o sare de o calitate mai bună, respectiv cea provenind de la salinele aflate la Ocna Sibiului („Visakna”), dând în schimb cereale. Dat fiind interesul locuitorilor din Banat pentru sarea de la Ocna Sibiului, încă din perioada amintită mai sus, se consideră că aceasta poate fi comercializată în Banat, în acest mod găsindu-se și o bună întrebuințare a acestui bun cameral din Transilvania, care de altfel nu poate fi vândut în Ungaria, deoarece are o calitate mai slabă în comparație cu sarea provenind de la salinele transilvănene situate la Turda („Thorda”) și Cojocna („Koloss”)³⁵.

Camera Aulică consideră că, dat fiind calitatea mai slabă a sării exploatate la Ocna Sibiului, aceasta trebuie comercializată în Banat la un preț mai mic în comparație cu cel la care este vândută în Ungaria, la Seghedin, sarea de calitate superioară provenind de la salinele de la Turda și Cojocna. Desigur comercializarea sării de la Ocna Sibiului în Banat prezintă avantajul punerii în valoare a acestui bun cameral din Transilvania - aceasta prin prețul său mai scăzut reducând și posibilitatea efectuării contrabandei în Ungaria și în Banat, cu sare de slabă calitate, dar ieftină, provenind din Imperiul otoman - dar în același timp prezintă și dezavantajul că, datorită prețului mai scăzut, la care va fi comercializată în Banat sarea de la Ocna Sibiului,

veniturile fiscului imperial obținute din această activitate economică vor fi mai mici³⁶.

Ținând cont de cele prezentate mai sus, Camera Aulică, care oscilează între posibilitatea aprovizionării Banatului cu sare de calitate mai slabă, dar mai ieftină, provenind de la Ocna Sibiului, și aceea a aprovizionării cu sare de o calitate superioară, dar mai scumpă, provenind de la salinele situate la Turda și Cojocna, înaintează în acest sens Comisiei bănațene de organizare minieră, o serie de trei propuneri, acestea urmând să fi analizate și verificate la fața locului. Constatările și opiniile în această problemă ale comisiei amintite mai sus vor trebui să fie înaintate, sub forma unui raport, Camerei Aulice, aceasta luându-le în considerare în momentul în care va decide asupra provenienței sării care va fi comercializată în Banat³⁷. Considerăm important să prezentăm în cele ce urmează propunerile în acest sens ale Camerei Aulice, pentru a înțelege mai bine modul de a gândi și de a acționa în domeniile economic, financiar și demografic al forurilor conducătoare ale monarhiei habsburgice.

Comisia bănațeană de organizare minieră va trebui să constate dacă fiscul imperial nu va înregistra pierderi, în cazul în care, conform primei propuneri a Camerei Aulice, aprovizionarea Banatului nu va fi efectuată cu sare de la Ocna Sibiului. În conformitate cu cea de-a doua propunere, comisia menționată mai sus va trebui să constate dacă populația Banatului, care a fost obișnuită timp îndelungat cu sare de calitate mai slabă dar mai ieftină, provenind de la salinele situate în Oltenia și respectiv în Transilvania, la Ocna Sibiului, este dispusă să cumpere sarea de calitate superioară, dar mai scumpă, de la Turda și Cojocna în locul celei de la Ocna Sibiului. În ultima propunere, care este de fapt în legătură cu cea de a doua, Camera Aulică dorește să cunoască dacă populația Banatului, care realizează venituri mici, dispune de capacitatea financiară să achiziționeze sarea mai scumpă de la Turda și Cojocna și dacă în această situație populației nu i se vor aduce prejudicii economice³⁸.

Dorim să menționăm faptul că, în urma analizării unor documente datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, am constatat că în final Camera Aulică a optat pentru aprovizionarea Banatului cu sare provenind de la salinele de la Ocna Sibiului³⁹, ținându-se cont desigur de mai multe criterii, dintre care amintim: obișnuința îndelungată a populației Banatului cu o sare de o astfel de calitate, puterea financiară redusă a acestei populații, care nu își poate permite să achiziționeze o sare de calitate superioară, dar mai scumpă și nu în ultimul rând reducerea pe această cale a pericolului pătrunderii în Banat a sării de contrabandă, de o calitate mai slabă, dar mai ieftină, provenind din Imperiul otoman, sare care ar fi fost dorită și

cumpărată de populația Banatului în cazul în care aprovizionarea provinciei s-ar fi făcut cu sarea de calitate superioară, dar mai scumpă provenind de la salinele de la Turda și Cojocna.

Un al doilea aspect de care trebuie să se țină cont, în vederea organizării comerțului cu sare în Banat, îl reprezintă stabilirea rutelor pe care va fi transportată sarea și în funcție de acestea și a mijloacelor de transport necesare, și nu în ultimul rând stabilirea localităților bănățene unde se va depozita sarea („leege-Stätte”).

Referitor la transportul sării din Transilvania în Banat, Camera Aulică stabilește că acesta va trebui să facă parte din fluxul principal de transport al sării din Transilvania către Ungaria⁴⁰, dând în acest sens mai multe dispoziții, pe care le vom prezenta în continuare. Înainte de aceasta considerăm însă important să amintim faptul că forul superior amintit dispune ca, în cazul în care aprovizionarea Banatului se va face cu sare de la Ocna Sibiului, aceasta va trebui să fie transportată pe două rute; astfel pentru districtele bănățene situate spre Transilvania și Țara Românească (districtele situate în estul Banatului, n.n.), sarea va fi transportă pe uscat de-a lungul văii râului „das Hâdsekerthal”, folosindu-se localitățile de depozitare „Sassuaros” și „Grund”, în timp ce celelalte districte bănățene vor fi aprovizionate cu sare transportată pe râul Mureș⁴¹.

Pentru transportarea pe Mureș a sării necesare aprovizionării Banatului, Camera Aulică ia în considerare două variante; în prima variantă, sarea încărcată pe corăbii în portul „Albensi” (este vorba de portul Partos, port situat pe râul Mureș, în imediata apropiere a localității Alba Iulia, n.n.) va trebui să fie transportată până la Arad, unde va fi descărcată de pe corăbii și transportată în continuare pe uscat până la Timișoara, aici urmând să fie amenajat depozitul principal, drumul cu o lungime de șase mile germane, dintre ultimele două localități fiind considerat bun. A doua variantă, ținând cont de faptul că, așa cum am amintit, transportul de sare în Banat va fi parte componentă a transportului principal de sare către Ungaria, consideră necesar ca sarea destinată consumului Banatului să fie descărcată de pe corăbii la Lipova („Lippa”) - unde se va amenaja un depozit - de aici sarea urmând să fie transportată pe uscat până la Timișoara, în acest sens fiind necesar să se amenajeze drumul dintre cele două localități, acesta aflându-se într-o stare nepotrivită efectuării unui astfel de transport⁴².

Camera Aulică dorește ca transportul sării către Ungaria, care se efectuează pe râul Mureș între portul Partos și Seghedin - din acest flux de transport făcând parte și sarea destinată consumului în Banat - să fie efectuat în două etape. Într-o primă etapă sarea încărcată pe corăbii în portul Partos va fi transportată până la Lipova, unde va fi descărcată

de pe corăbiile care au transportat-o - acestea urmând să se întoarcă împreună cu echipajele lor, la Partos, pentru efectuarea unui nou transport -, pentru ca într-o a doua etapă, sarea destinată comercializării în Ungaria să fie încărcată pe alte corăbii la Lipova și transportată până la Seghedin.

Acest mod de organizare, în două etape, a transportului sării necesare Ungariei și Banatului se impune în primul rând deoarece, datorită condițiilor de navigație dificile de pe râul Mureș - apele având uneori un nivelul foarte ridicat, alteori foarte scăzut - navigația nu se poate desfășura tot timpul anului, în acest fel neputându-se asigura o aprovizionare constantă și cu cantități suficiente de sare a celor două provincii. Efectuarea unui transport de sare între portul Partos și Seghedin într-o singură etapă, în condițiile amintite mai sus, durează prea mult, respectiv 5-6 săptămâni, pe parcursul călătoriei unele corăbii scufundându-se împreună cu încărcătura lor de bolovani de sare („Salz Stein”).

În condițiile în care transportul sării către Ungaria și Banat se va desfășura în două etape, cu o transbordare la Lipova, în timpul necesitat până în prezent pentru o călătorie între Partos și Seghedin, în condițiile în care se va face o transbordare rapidă a sării la Lipova, vor putea fi efectuate două transporturi, profitându-se astfel din plin de timpul în care condițiile de navigație pe Mureș sunt favorabile. În acest fel se va putea asigura aprovizionarea cu sare în cantități suficiente și la timp, atât a Ungariei, cât și a Banatului, și se pot crea stocuri de sare, avându-se în vedere consumul mare al celor două provincii⁴³.

Pentru efectuarea transportului sării conform planului amintit mai sus, sunt necesare însă mai multe corăbii la care se adaugă desigur și cheltuielile suplimentare și timpul necesitat de efectuarea transbordării sării la Lipova. Pentru rezolvarea problemei referitoare la asigurarea numărului necesar de corăbii, Camera Aulică dispune ca pe lângă corăbiile aparținând Administrației camerale din Transilvania - corăbii care au transportat până acum sarea în Ungaria - să fie folosite și cele de la Seghedin, urmând ca în viitor să fie construite un număr de 240 de corăbii, 120 dintre acestea urmând să efectueze transportul sării între portul Partos și Lipova, iar celelalte vor transporta sarea între Lipova și Seghedin. Noile corăbii vor putea fi construite în Transilvania, sau dacă se consideră că acest lucru nu este posibil din punct de vedere economic, acestea pot fi construite în Banat, referitor la această din urmă provincie, Camera Aulică fiind informată că deține păduri suficiente, din care poate fi procurat lemnul necesar, și ape curgătoare, care pot asigura punerea în mișcare a gaterelor unde va fi prelucrat lemnul destinat construirii corăbiilor.

Dacă se va opta pentru construirea corăbiilor în Banat, Comisia bănăţeană de organizare minieră va trebui să organizeze construirea gaterelor şi să procure lucrătorii necesari funcţionării acestora şi, de asemenea corăbierii care vor alcătui echipajele corăbiilor ce urmează să fie construite. Camera Aulică dispune ca o parte a lucrătorilor de la gater şi a corăbierilor să fie angajaţi dintre locuitorii Banatului⁴⁴, care vor trebui şi pe această cale să fie atraşi să înveţe şi să practice diferite meserii, acest lucru fiind în concordanţă cu componenta demografică a politicii economice mercantile a autorităţilor habsburgice, care acordă o importanţă tot mai mare instruirii populaţiei imperiului.

Referitor la corăbierii ce alcătuiesc echipajele corăbiilor aparţinând Administraţiei camerale din Transilvania, care au efectuat până în prezent transportul sării în Ungaria, documentul pe care îl analizăm menţionează că aceştia sunt sârbi („Rasische”)⁴⁵, ţinem însă să menţionăm faptul că uneori în documentele de epocă cuvântul rasische are o accepţiune mai largă, desemnând populaţia de religie ortodoxă (români şi sârbi n.n.) din Banatul istoric⁴⁶.

Organizarea şi buna desfăşurare a transportului cu ajutorul corăbiilor a cantităţilor de sare necesare aprovizionării Banatului şi a Ungariei va trebui să fie o problemă pe agenda de lucru atât a Comisiei bănăţene de organizare minieră, cât şi a Administraţiei camerale din Transilvania şi a Administraţiei sării de la Seghedin, în acest sens fiind necesară coordonarea acţiunilor acestora⁴⁷, după cum rezultă din dispoziţiile Camerei Aulice, aflate în documentul care constituie obiectul de studiu al prezentului articol.

Un rol important în organizarea comerţului cu sare în Banat îl are stabilirea localităţilor unde se vor amenaja depozite de sare („leeg Stätt”), în acest sens Camera Aulică stabileşte ca depozitul principal să funcţioneze la Timişoara, de unde sarea trebuie transportată şi la celelalte depozite care se vor amenaja în ţară, acestea urmând să funcţioneze ca filiale („Filial - leege Stätte”) ale magaziei (depozitului n.n.) central de la Timişoara. Aceste depozite-filiale vor trebui să fie înfiinţate în special în regiunile unde contrabanda cu sare adusă îndeosebi din Imperiul otoman este răspândită, ele urmând să fie încadrate cu funcţionari aparţinând Administraţiei sării din Banat, aceştia trebuind să vegheze la buna desfăşurare a activităţii de aprovizionare, transport şi comercializare a sării şi în acelaşi timp să supravegheze respectarea monopolului regal asupra comerţului cu sare în Banat, luând în acest sens măsuri pentru a împiedica pătrunderea sării de contrabandă pe raza teritoriului lor de competenţă. În acelaşi timp se recomandă ca depozitele de sare, la care datorită apropierii de Timişoara,

sarea este adusă cu cheltuieli de transport mici, permițând astfel, comercializarea sa la un preț de vânzare nu prea mare față de cel la care este vândută sarea la depozitul principal de la Timișoara, să fie închise, în acest fel sumele de bani care sunt necesare întreținerii acestora urmând să fie economisite⁴⁸.

Așa cum am amintit, sarea destinată aprovizionării Banatului și Ungariei este încărcată pe corăbii în portul Partos, aflat lângă Alba Iulia, în imediata apropiere a acestui port aflându-se cel mai mare depozit de sare din Transilvania, după cum rezultă din documente din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, acesta având o capacitate de stocare de aproximativ 80000 de bolovani (aprox. 3808 t) pentru sarea provenind de la Ocna Sibiului și destinată comerțului cu sare în Banat și de aproximativ 300000 de bolovani (aprox. 14280 t) pentru sarea provenind de la salinele situate la Turda și Cojocna, aceasta fiind necesară comerțului cu sare din Ungaria⁴⁹. În Ungaria la Seghedin unde, așa cum am amintit, se descarcă sarea transportată pe râul Mureș, care este destinată comerțului cu sare în Ungaria, se află de asemenea un mare depozit⁵⁰.

Organizarea transportului pe uscat al sării de la depozitul din Lipova la cel din Timișoara și de aici la celelalte locuri de depozitare din Banat este un element important care trebuie avut în vedere pentru asigurarea unei bune desfășurări a comerțului cu sare în Banat. În acest sens, Camera Aulică dă dispoziții Comisiei bănețane de organizare minieră să aibă în vedere organizarea acestui transport cu ajutorul carelor aparținând țăranilor, aceștia fiind obligați, așa cum am amintit, să presteze muncă sub formă de robotă în folosul stăpânului feudal, respectiv împăratul. În funcție de mărimea terenului agricol pe care țăranii îl au în folosință și cu care au fost înregistrați deja sau urmează să fie înregistrați în „die Urbaria” (un fel de carte funciară, în care sunt înregistrați țăranii cu suprafața terenului agricol avut în folosință și sunt consemnate și obligațiile feudale ale acestora, n.n.), se vor stabili și obligațiile de robotă ale acestora, în cazul de față cele referitoare la efectuarea transportului sării cu propriile atelaje. Transportul sării cu ajutorul căruțelor țăranilor roboțași va aduce importante economii bănești fiscului imperial, chiar în condițiile în care munca acestora va fi plătită cu o anumită sumă de bani, sumă care nu este precizată în documentul pe care îl analizăm. Camera Aulică recomandă însă ca această sumă să nu fie prea mare, astfel încât cheltuielile de transport să nu determine ridicarea prețului de desfacere al sării, fapt ce ar presupune cheltuieli suplimentare pentru populația Banatului în vederea achiziționării acestui produs de strictă necesitate. Transportul sării cu ajutorul căruțelor țăranilor roboțași va trebui astfel organizat, încât depozitele de sare din Banat să fie în

permanență aprovizionate cu cantitățile necesare consumului populației provinciei⁵¹.

Un ultim element important referitor la organizarea aprovizionării Banatului cu sare îl constituie comercializarea propriu-zisă a acesteia, care, așa cum am amintit, constituie monopol regal. Sarea urmează să fie vândută direct populației sau negustorilor care se ocupă cu comercializarea acestui produs, de la depozitul aflat la Timișoara sau de la celelalte depozite bănățene. Referitor la prețul de desfacere al sării, Camera Aulică dispune ca acesta să nu fie foarte mare, ținându-se cont de posibilitățile financiare reduse ale populației provinciei, acesta trebuind să acopere doar cheltuielile necesitate de procurarea sării și să asigure un venit decent fiscului imperial.

În cazul în care se va hotărî ca în Banat să fie comercializată sarea provenind de la salinele aflate la Ocna Sibiului, fapt care de altfel s-a și întâmplat, așa cum am menționat deja în prezentul articol, Camera Aulică consideră că, datorită calității mai slabe a acesteia, prețul la care această sare va fi comercializată în Banat să fie mai mic în comparație cu cel la care este vândută în Ungaria la Seghedin, sarea de calitate superioară provenind de la salinele de la Turda și Cojocna.

Stabilirea unui preț rezonabil al sării la vânzarea sa din depozite va fi și în interesul negustorilor care comercializează acest produs, aceștia, adăugând la prețul de achiziție de la depozit profitul propriu, vor reuși să-și desfacă mai ușor pe piață o cantitate mai mare de marfă, dacă aceasta va avea în final un preț mai mic, fapt ce va determina dezvoltarea activității comerciale, aceasta fiind de altfel unul dintre țelurile principale ale politicii economice mercantile. Prețul mai mic cu care sarea va trebui să fie vândută de la depozite va avea ca urmare și reducerea posibilității de pătrundere pe piața Banatului a sării de contrabandă, provenind, așa cum am amintit deja, din teritoriile Imperiului otoman de la sud de Dunăre sau din Țara Românească.

Documentul pe care îl analizăm nu ne oferă date concrete despre prețul propriu-zis de desfacere a sării, referitor însă la acesta se menționează doar faptul că față de prețul de vânzare al sării la depozitul central din Timișoara, depozitele-filiale aflate în Banat, nu trebuie să se adauge nimic în plus, în afară de cheltuielile necesitate de transportul sării de la depozitul central din Timișoara. Camera Aulică mai specifică faptul că în cazul în care se va ajunge la concluzia că Banatul va trebui aprovizionat cu același fel de sare ca și Ungaria, prețul la care aceasta va fi comercializată să fie același la depozitul central de la Timișoara, cât și la cel de la Seghedin⁵².

Partea finală a documentului pe care îl analizăm conține dispozițiile pe care Camera Aulică le adresează Comisiei bănățene de organizare minieră

referitoare la organizarea pe baze noi a activității miniere și metalurgice în Banat, avându-se desigur ca model regiunile din Imperiul habsburgic cu tradiție în aceste activități economice.

Producând metalele necesare realizării unor bunuri de consum folosite societății, bunuri ce în parte erau exportate, participând astfel la realizarea unei balanțe comerciale active⁵³, contribuind la sporirea masei monetare prin producția de metale nobile - aurul și argintul -, creând locuri de muncă și implicit surse de venituri populației, oferind posibilități pentru desfășurarea unor afaceri economice pentru întreprinzătorii (investitorii) particulari, mineritul este considerat ca fiind „copilul preferat al mercantilismului”, fiind și „cel mai nevinovat mijloc de a îmbogăți erariul”⁵⁴, mineritul și metalurgia numărându-se printre ramurile economice favorizate de politica economică mercantilistă⁵⁵.

Camera Aulică, după cum rezultă din documentul care face obiectul acestui studiu, deține informații conform cărora în Munții Banatului se află minereu de cupru la „Versecz”, pe apa „Versava” și minereu de fier la „Carassava”, pe apa „Carass”⁵⁶. În realitate, analizând documente din anii imediat următori, respectiv 1718 și 1726, reiese că în Banat se aflau mine de cupru în apropiere de Oravița⁵⁷ și mine de fier la Doman, situate lângă Carașova și respectiv „Tilfa”, lângă Bocșa⁵⁸.

O importanță deosebită o prezintă instrucțiunile prin care se cere Comisiei bănațene de organizare minieră să organizeze o cercetare amănunțită a munților Banatului în vederea descoperirii de noi minereuri, să preia și să organizeze activitatea la minele bănațene aflate în funcțiune sau părăsite, în numele împăratului, care ia sub protecția sa deosebită și pe lucrătorii mineri aflați aici, acestora garantându-li-se în continuare toate libertățile și privilegiile avute. În continuarea acestor instrucțiuni, Camera Aulică consideră necesar ca spălătoriile de aur aflate în Banat, care sunt proprietate regală, să fie riguros conscripționate, spălarea aurului din nisipul apelor curgătoare de aici, după informațiile pe care forul superior amintit mai sus le deține, practicându-se și ilegal, acest lucru producând pierderi fiscului imperial. Un rol important în organizarea spălătoriilor de aur din Banat va trebui să revină comisarului Hahn, acesta având deja experiență în acest domeniu, acumulată în Transilvania, dreptul de a practica spălarea nisipului aurifer putând să fie arendat și unor particulari, care vor primi în acest sens o autorizație, aceștia trebuind să plătească o anumită taxă și să predea aurul obținut la un anumit preț⁵⁹.

Camera Aulică consideră, în conformitate cu principiile gândirii economice mercantiliste, că activitatea de organizare și dezvoltarea ulterioară a mineritului în Banat va fi atât în interesul general, prin punerea

în circuitul economic a unor bogății minerale, cu toate avantajele pe care acest lucru le atrage după sine, avantaje pe care le-am prezentat rezumativ în prezentul articol, cât și în interesul particular, respectiv al unei părți a populației Banatului, care își va câștiga în acest fel existența, lucrând la exploatarea minieră și la instalațiile metalurgice bănățene.

Fiind conștientă că exploatarea minereurilor de către erariu nu se poate face fără riscul unor pierderi financiare, Camera Aulică recomandă Comisiei bănățene de organizare minieră să atragă și să încurajeze participarea la exploatarea minereurilor a asociațiilor de particulari („Gewerken” sau „berg-bau-gesellschaftten”), acestora urmând să li se garanteze câștigurile realizate, împăratul, în calitate sa de suveran și de stăpân feudal al Banatului își va rezerva numai dreptul încasării unei părți din producția de metal obținută, sub forma unei taxe numită urbării („die Urbaren”) și respectiv dreptul de achiziționare a metalelor obținute la un preț anumit („die praeemptio”)⁶⁰.

Prin oferirea unor condiții avantajoase asociațiilor de particulari (concesionari minieri, n.n.), se speră că acestea vor fi atrase în acest fel să investească sume importante de bani în exploatarea minereurilor din Banat, Camera Aulică considerând că în acest mod se va asigura dezvoltarea în viitor a activității miniere, fără ca fiscul imperial să-și asume riscul unor investiții financiare prea mari, asigurându-și în schimb venituri sigure și constante⁶¹ din drepturile pe care le-am amintit mai sus, drepturi care revin împăratului în calitate sa de suveran și stăpân feudal al Banatului.

Măsurile dispuse de către Camera Aulică în decretul adresat la 7 decembrie 1717 Comisiei bănățene de organizare minieră vor trebui să conducă la organizarea economiei Banatului, ca domeniu al Coroanei și Camerei imperiale, pe baze economice cu totul noi, în acest fel urmând să fie asigurate venituri sigure pentru fiscul imperial și totodată surse de venituri și hrană pentru locuitorii țării.

NOTE

1. Referitor la cea de a doua stăpânire habsburgică în Banat (1688-1699), vezi studiile lui Costin Feneșan: „Reglementarea” din anul 1693 a comitatului Severinului, în *Banatica*, IV, Reșița, 1977, p. 239-243; *Comitatul Severinului la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în *Tibiscum* (Studii și comunicări de etnografie-istorie), VII, Caransebeș, 1988, p. 189-226; *Caransebeșul la începutul celei de-a doua stăpâniri habsburgice (1688)*, în *Revista istorică*, s.n., tom VII, nr. 1-2/1996, p. 73-85; Stăpâni și supuși în comitatul Severinului în timpul celei de-a doua ocupații habsburgice (1688-1699), în *Banatica*, XIV, Reșița, 1996, p. 149-224.
2. Pentru desfășurarea războiului austro-turc dintre anii 1716-1718, vezi O. Fenzl, *Zustandekommen, Vorbereitung und Durchführung des Türkenkrieges 1716-1718*,

- Wien, 1950; Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778*, Timișoara 1997, p. 12-15, în continuare *Administrație și fiscalitate 1716-1778*.
3. Sonia Jordan, *Die Kaiserliche Wirtschaftspolitik in Banat in 18 Jahrhundert*, München 1967, p. 15.
 4. Referitor la memoriile adresate în acest sens de către prințul Eugeniu de Savoia Camerei Aulice, Consiliului Aulic de război și împăratului Carol al VI-lea, vezi: A. v. Arneth, *Prinz Eugen von Savoyen. Nach den handschriftlichen Quellen der kaiserlichen Archive*, vol. II, Wien, 1858, p. 407-408; L. Matuschka, *Feldzüge des Prinzen Eugen*, vol. XVII, p. 70; Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 18-19; Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 16-17.
 5. Referitor la memoriile adresate în acest sens împăratului Carol al VI-lea, de către Camera Aulică și Consiliul Aulic de război, vezi: J. Kallbrunner, *Das kaiserliche Banat. I. Einrichtung und Entwicklung des Banats bis 1739*, München, 1598, (*Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks*, Reihe B, Bd. 11), p. 14; Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 18-19; Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 16-18.
 6. J. Langer, *Serbien unter der kaiserlichen Regierung 1717-1739*, în *Mittheilungen des k. und k. Kriegs- Archivs*, s.n., vol. III (1889), p. 164 și urm.; Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 18-19.
 7. Anton Schmidt, *Chronologisch, Systematische Sammlung der Berggesetze der Österreichische Monarchie*, Wien 1834, zweite Abtheilung (partea a doua), vol. VI, p. 82-83; referitor la rezoluția ("Resolution") amintită în documentul citat, considerăm că aceasta poate fi unul din actele oficiale emise de forurile superioare ale monarhiei habsburgice, după cum urmează: înaltul rescript aulic din 27 iulie 1717, prin care a fost înființată Comisia de organizare a Țării Banatului, sau înaltul rescript aulic din noiembrie 1717 prin care s-a hotărât înființarea Administrației Țării Banatului („Banater Landes- Administration”), informații despre aceste rescripte aulice, vezi la: Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 47, 49; o a doua ipoteză fiind aceea că rezoluția, amintită mai sus, poate fi identificată cu instrucțiunile primite la data de 7 octombrie 1717 de către „Kameraleinrichtungskommission”, informații despre acestea, vezi la Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 19.
 8. Comisia Neoaquistică a fost înființată la 21 mai 1718 pentru a coordona problemele în teritoriile alipite de Imperiul habsburgic în urma războiului desfășurat între anii 1716-1718 împotriva Imperiului otoman, respectiv: Banatul, Oltenia, Serbia și Slavonia, cf. Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 13-14 și Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 39-40.
 9. Referitor la acțiunea de organizare a structurilor administrative ale Banatului vezi Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 19-20; Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 44-53 și 64; Data la care Camera Aulică va da instrucțiunile pentru Comisia de organizare a Țării Banatului („Banater Landes- Einrichtungs- Kommission”), diferă în funcție de sursa bibliografică folosită: Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 19, indică ca dată 7.X.1717, în timp ce Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 48, indică ca dată 9.X.1717; noi am optat pentru data de 7 octombrie 1717.
 10. J. Kallbrunner, *Deutsche Erschließung des Südostens seit 1683*, Jena, 1938, p. 13; Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 19.
 11. Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 81-102. Documentul va fi citat în continuare: *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission*, 1717.
 12. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission*, p. 81; comisarul Ignaz Hahn are experiența necesară organizării economiei într-o provincie alipită de curând Imperiului habsburgic, acesta îndeplinind, începând cu anul 1708, funcția de comisar cameral („Camerallibus Commissarius”) în Transilvania, cf. Volker Wollmann, *Der siebenbürgische Bergbau im 18 Jahrhundert*, p. 43, în Rainer Slotta, Volker Wollmann, Ion Doda, *Silber und Salz in Siebenbürgen*, vol. 1, Bochum, 1999.

13. Vezi în acest sens Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 46.
14. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission, 1717*, p. 81-82.
15. Conscriptia efectuată în toamna anului 1717 a înregistrat în 11 districte bănățene (Timișoara, Cenad, Becicherecul Mare, Ciacova, Făget, Lipova, Palanca Nouă, Vârșeț, Caransebeș și Lugoj, Orșova și Almăj), un număr de 663 de localități, acestea având în total 21.289 de case, cf. Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 48.
16. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 81-82.
17. Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 45-51. Conform raportului primit la 21 noiembrie 1717 de Camera Aulică, teritoriul Banatului ar fi fost împărțit în timpul stăpânirii turcești în 12 districte: Timișoara, Lipova, Făget, Caransebeș, Lugoj, Orșova, Palanca Nouă, Panciova, Vârșeț, Ciacova, Becicherecul Mare, Becej și Cenad, cf. Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 45. În conformitate cu decretul Camerei Aulice din 12 septembrie 1718, teritoriul Banatului va fi împărțit în 13 districte (Cenad, Becicherecul Mare, Panciova, Timișoara, Ciacova, Vârșeț, Palanca Nouă, Lipova, Făget, Lugoj, Caransebeș, Almăj și Orșova), 6 companii militare de graniță (Mokrin, Kikinda, Franjova, Melence, Botos și Idvor) și o companie din zona Clisurii Dunării, cf. Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 52.
18. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 82.
19. *Ibidem*, p. 82-83. În document se menționează: „.....so sollen Sie, unsere Cameral-Einrichtungs-Commissarij, nach der auf unserer gnädigst geschöpften Resolution stehenden Grund-regul, das Wir, penes summum imperium das ganze Land sub immediato Dominio directo et utili für unser ararium privative haben, halten, nuzen und genießen wollen“. Considerăm că rezoluția amintită în textul documentului o reprezintă instrucțiunile primite la 7 octombrie 1717 de către Comisia de organizare a Țării Banatului („Kameraleinrichtungskommission“), din partea Camerei Aulice, informații despre aceste instrucțiuni, vezi la Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 19 și Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 48, vezi și notele 7 și 9.
20. Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 19.
21. Lajos Kakucs, *Contribuții la istoria agriculturii din Banat, sec. XVIII-XIX*, Timișoara, 1998, p. 22. Referitor la unele aspecte ale statutul țăranimii bănățene la sfârșitul stăpânirii otomane, vezi Cristina Feneșan-Bulgaru, *Forme de împotrăvire socială în sangeacurile Lipova și Caransebeș în a doua jumătate a secolului al XVII-lea în lumina documentelor otomane*, în *Studii și Comunicări de Etnografie-Istorie*, II, Caransebeș, 1977, p. 419-437.
22. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 83.
23. *Ibidem*, p. 85.
24. *Ibidem*.
25. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 83-84. Referitor la granița militară de pe Mureș în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, vezi Eugen Glück, *Câteva date despre confiniile mureșene*, în *Banatica*, 16/II, Reșița, 2003, p. 19-48 și Petru Bona, *Caransebeș (Contribuții istorice)*, Caransebeș, 1989, p. 55-56.
26. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 84-85.
27. *Ibidem*, p. 83-84.
28. *Ibidem*. Referitor la acțiunea de colonizare a Banatului cu țărani la începutul stăpânirii habsburgice, vezi; Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 21-28 și Aurel Țință, *Colonizările habsburgice în Banat 1716-1740*, Timișoara, 1972, p. 83-152.
29. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 85: în document se menționează: „das Interesse unsers Aerarij, in so weith solches seine einkunft aus denen Früchten und Effekten der oeconomia privatorum, per collectas et praestationes erheben solle, die Absicht gehabt haben“. Referitor la importanța acordată în perioada istorică, dominată de preceptele gândirii economice mercantiliste, politicii demografice de sporire a populației și de asigurare a condițiilor de trai ale

- acesteia, cităm răspunsul regelui Friedrich al II-lea al Prusiei, care, pus în fața alternativei de a opta între protecția pădurilor, a căror suprafețe se răstrângeau mereu în perioada preindustrială, și asigurarea necesarului de lemn pentru populație, declară: „Menschen lieber sein als Holz”(Oamenii îi sunt mai dragi (mai de preț) decât lemnul pădurilor, n.n.), cf. Rolf Jürgen Gleitsmann, *Der Einfluß der Montanwirtschaft auf die Waldentwicklung Mitteleuropas*, în *Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur in Bergbau*, Beiheft 2, nr. 30, Bochum, 1984, p. 25.
30. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 85-86.
 31. *Ibidem*, p. 86.
 32. *Ibidem*, p. 85, 86, 93, 100.
 33. *Ibidem*, p. 96, 98-99.
 34. Veniturile obținute de fiscul imperial din comerțul cu sare în Banat în anul 1727 se ridicau la suma de 103000 de florini, în anul 1757 aceleași venituri însumau 160000 de florini, conform A. Țință, *op. cit.*, p. 80-81; în anul 1757 veniturile obținute de fiscul imperial din comerțul cu sare în Banat care se ridicau la suma de 160000 de florini, situau această activitate economică pe locul trei în lista de venituri obținute de fiscul imperial în Banat, după contribuția pe cap de locuitor (355000 florini) și taxa dominicală (199411 florini), suma totală a veniturilor realizate de fiscul imperial în Banat în același an ridicându-se la suma de 1128763 de florini, conform *Gründlicher Bericht von dem Temeswarer Bannat und dessen dermaliger Systemal-Verfassung (1760): Haus-Hof- und Staatsarchiv Wien, Habsburgisch-lothringische Familienarchive, Hofreisen, Karton 2, fol. 163-242*, document publicat în Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 131-210; în continuare: *Bericht von dem Temeswarer Bannat (1760)*; veniturile obținute de fiscul imperial din comerțul cu sare în Banat în anul 1774, se ridică la suma de 276000 de florini, acestea situându-se astfel pe poziția a doua în cadrul veniturilor obținute de fiscul imperial în Banat, după impozitele însumate pe cap de locuitor și cel funciar, care se ridicau în același an la suma de 1019700 de florini, conform Johann Jakob Ehrler, *Banatul de la origini până acum (1774)*, ediție îngrijită de Costin Feneșan și Volker Wollmann, Timișoara, 2000, p. 104-105;
 35. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 86-87.
 36. *Ibidem*, p. 87. Sarea de contrabandă afectează în primul rând districtele: Lugoj, Lipova, Caransebeș, Orșova și „und Jennseitige Districte” (prin acestea din urmă înțelegându-se districtele din alte provincii habsburgice - Transilvania, Oltenia, Nordul Serbiei -, care se învecinează cu districtele bănățene amintite mai sus, n.n.), conform Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 161.
 37. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 88.
 38. *Ibidem*, p. 88-89.
 39. *Bericht von dem Temeswarer Bannat (1760)*, p. 168; Johann von Schilson, *Historischer Ausweis des in dem Großfürstenthum Siebenbürgen sowohl als ganzen Königreich Ungarn sich befindenden Salzwesens (1772)*, p. 225; manuscris publicat în Rainer Slotta, Volker Wollmann, Ion Doda, *Silber und Salz in Siebenbürgen*, Band 1, Bochum, 1999, p. 225-230, în continuare *Historischer Ausweis (1772)*.
 40. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 90.
 41. *Ibidem*, p. 89. Din sursele bibliografice consultate nu am reușit să identificăm, localitățile menționate în document sub denumirea de „Sassuaros” și „Grund”, acestea aflându-se, considerăm, în sudul Transilvaniei pe drumul care face legătura cu Banatul prin trecătoarea Porțile de Fier ale Transilvaniei și în continuare pe valea râului Bistra, aceasta din urmă considerăm că este amintită în document sub denumirea de „das Hädekerthal”; la varianta aprovizionării cu sarea a districtelor situate în estul Banatului prin transportarea acesteia pe uscat se renunță după cum rezultă în acest sens din documente din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, vezi în acest sens *Bericht von dem Temeswarer Bannat (1760)*, p. 168 și *Historischer Ausweis (1772)*, p.

225.

42. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 90-94; portul Partos, este amintit sub diferite denumiri în funcție de sursa bibliografică; Maross Portu, conform *Historischer Ausweis (1772)*, p. 225; Carlsburger Marosch-Port, conform *Bericht von dem Temeswarer Bannat (1760)*; Maros Portum, conform *Silber und Salz in Siebenbürgen*, Band 1, Bochum, 1999, p. 493- 494, unde se precizează că Maros Portum este denumirea localității Partos situată în imediata apropiere a orașului Alba Iulia (acesta la rândul său fiind amintit sub mai multe denumiri: Weißenburg (orașul alb n.n.), Karlsburg, Carlsburg, de unde desigur și denumirea latină de „portu Albensi” sub care este denumit uneori portul Partos, în documentul care reprezintă obiectul de studiu al prezentului articol, datorită desigur imediaței sale apropieri de orașul Alba Iulia, uneori în același document portul Partos este denumit pur și simplu doar „portu”.
43. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 90-94. Situația livrărilor și respectiv a consumului de sare în Banat în perioada, 1717-1757, se prezintă astfel: în anii 1717-1718 se vindeau în Banat 41422 centenari („Zentner”) de sare (aprox. 2320 t), în anul 1727 se vindeau 51500 centenari (aprox. 2884 t), în anul 1735 se livrau în Banat 69500 centenari (aprox. 3892 t), în anul 1737 se vindeau 61000 centenari (aprox. 3416 t), în anul 1742 se livrau 85000 centenari (aprox. 4760 t), iar în anul 1757 se vindeau 80000 de centenari (aprox. 4480 t), conform Aurel Țință, *op. cit.*, p. 80-81. Cantitatea de sare necesară consumului Banatului în anul 1760 se ridica la cantitatea de „100000 Steine oder Centen” (aprox. 4760 t), conform *Bericht von dem Temeswarer Bannat (1760)*. Un bolovan de sare („Steine”) cântărește aproximativ 80 de funți, conform Aurel Țință, *op. cit.*, p. 78, sau 80-90 de funți, conform *Bericht von dem Temeswarer Bannat (1760)*; noi am făcut calculele făcând o medie și considerând că un bolovan de sare cântărește 85 de funți. Un centenar (Zentner) = 56,006 kg, un funt (livră) = 0,560 kg, conform Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al STEG 1855-1920*, Reșița, 1997, p. 351.
44. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 90, 92-94.
45. *Ibidem*, p. 92.
46. Vezi în acest sens Aurel Țință, *op. cit.*, p. 71.
47. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 93.
48. *Ibidem*, p. 94-96. Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 67, menționează că în Banat se aflau șase depozite de sare, cel mai important aflându-se la Timișoara. În anul 1760 în Banat se aflau patru depozite de sare („Salz-Lege-Städte”) în localitățile Timișoara, Lipova, Caransebeș și Weisskirchen (Biserica Albă), acesta din urmă amenajat în locul depozitului care a funcționat mai înainte la Uy-Palanca, cel mai important depozit de sare fiind considerat cel de la Lipova („die bannatische Haupt-Salz-Lege-Stadt Lippa”), conform *Bericht von dem Temeswarer Bannat (1760)*.
49. *Historischer Ausweis (1772)*, p. 225.
50. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission 1717*, p. 95.
51. *Ibidem*, p. 96-97.
52. *Ibidem*, p. 94-98. Un centenar de sare costă la depozitul de la Lipova, 2 florini și 23 de creițari, la același preț fiind vândută și la celelalte depozite de sare din Banat, doar locuitorii din districtele „Orșova, Uy-Palanka și Panzova”, datorită depărtării lor, trebuie să plătească pentru un centenar de sare suma de 2 florini și 38 de creițari, veniturile obținute de fiscul imperial din vânzarea unui centenar de sare fiind de aproximativ 2 florini, comerțul cu sare fiind în acest fel una din sursele cele mai importante de venituri ale fiscului imperial în Banat, conform *Bericht von dem Temeswarer Bannat (1760)*; necesarul de sare pentru consumul Banatului este stabilit pentru fiecare gospodărie în parte, pe localități și districte, pentru fiecare gospodărie

- calculându-se câte un centenar de sare, conform *Bericht von dem Temeswarer Bannat* (1760), Josef Kallbrunner, *op. cit.*, p. 72, Sonia Jordan, *op. cit.*, p. 67, nota 55, unde se menționează „pro Rauchfang wurde 1z Salz jährlich gerechnet“ și Aurel Țință, *op. cit.*, p. 78.
53. Metalele și produsele obținute din acestea ocupă un loc important în exporturile Banatului, alături de produsele agricole, vezi în acest sens *Bericht von dem Temeswarer Bannat* (1760); în anul 1774 metalele și produsele obținute din acestea se aflau pe poziția a treia în cadrul exporturilor Banatului, după animale și cereale, conform Johann Jakob Ehrler, *op. cit.*, p. 86-87.
 54. Kallbrunner J, *op. cit.*, p. 50-51.
 55. Zollner Erich, *Istoria Austriei*, vol. I, București, 1997, p. 348.
 56. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission* 1717, p. 100.
 57. Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 105. Vezi în acest sens și articolele noastre: *Situația mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice, analizată prin prisma a două rapoarte de inspecție, datând din anii 1726 și respectiv 1727*, în AnB, SN, Arheologie-Istorie, X-XI, 2002-2003, 2, Timișoara, 2004, p. 336, în continuare *Situația mineritului și metalurgiei bănățene.....și Un document referitor la organizarea mineritului și metalurgiei în Banat la începutul stăpânirii habsburgice: Instrucțiunile Administrației Banatului adresate la 12 decembrie 1718 maistrului minier de la Oravița*, în *Tibiscum*, XI, Caransebeș, 2003, p. 342, în continuare *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*.
 58. Hof Kammer Archiv - Wien, Fond 16, Anhang Vermischer Ungarische Gegenstände (16 bis 18 Jahrhundert), fascicolul 19, *Banater Bergwerke Berichte des Temesvare Administration und ihr untergeordneter Stellen in Montansachen an die Hofkammer und Hofkommission in Münz und Bergwesen (1718-1762)*, p. 54, în continuare HKA - Wien - *Banater Bergwerke Berichte*; vezi în acest sens și articolele noastre, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene...*, p. 336 și *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 342.
 59. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission* 1717, p. 100-102. În Banat, principalele râuri pe care se aflau spălătorii de aur în cursul lor din zona de munte sunt: Mureș, Timiș, Bârzava, Caraș și Nera, conform *Bericht von dem Temeswarer Bannat* (1760). Referitor la spălarea aurului în Banat la sfârșitul secolul al XVIII-lea, vezi Costin Feneșan, *Date privind exploatarea aurului în Banat la sfârșitul secolul al XVIII-lea și începutul secolul al XIX-lea*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Cluj, seria Historia, fasc. 1/1967, p. 55-64.
 60. *Instrukzion für die montanistische Banater Einrichtungs Kommission* 1717, p. 101-102. Referitor la drepturile ce îi revin împăratului din exploatarea minelor de către asociațiile de concesionari minieri, vezi Sonja Jordan, *op. cit.*, p. 41; Johann Jakob Ehrler, *op. cit.*, p. 89, nota 128 și Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, (ed. îngrijită de Costin Feneșan), Timișoara, 1984, p. 274.
 61. Deoarece, după cucerirea Banatului de către habsburgi, Camera Aulică nu a reușit să atragă asociațiile de particulari la exploatarea minereurilor din Banat, pentru desfășurarea acestei activități economice, fiscal imperial va fi nevoit să investească sume importante de bani, conform Sonja Jordan, *op. cit.*, p. 40-41. La începutul stăpânirii habsburgice în Banat, fiscal imperial va înregistra pierderi financiare din activitatea minieră, vezi în acest sens, *Bericht von dem Temeswarer Bannat* (1760) și studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene...*, p. 371-373. După ce exploatarea miniere au început să fie concesionate asociațiilor miniere de particulari, fiscal imperial va obține venituri din această activitate economică, acestea cifrându-se în anul 1760 la suma de 58022 florini și 32 ½ creițari, ocupând locul al șaselea între veniturile fiscalului imperial în Banat, după taxa pe cap de locuitor și avere, taxa dominicală, veniturile din comerțul cu sare, veniturile camerale, provenite din taxele

pe diferite activități economice și dijma din produsele agricole, conform *Bericht von dem Temeswarer Bannat* (1760).

WIRTSCHAFTLICHE, ADMINISTRATIVE, UND DIE ORGANISATION DES GRENZGEBIETES DES BANATS BETREFFENDE MAßNAHMEN DER HOFKAMMER IN WIEN IN DER VERORDNUNG VOM 7. DEZEMBER 1717, ADRESSIERT AN DIE MONTANISTISCHE BANATER EINRICHTUNGSKOMMISSION

Zusammenfassung

Im Herbst des Jahres 1716 wird der Banat vom Habsburgischen Reich militärisch besetzt. Diese „de facto“ Situation wird durch den Friedensvertrag von Passarowitz im Jahr 1718 auch „de jure“ anerkannt.

Bezüglich des Status des Banats im Raum der habsburgischen Monarchie kommt es zu einem Disput zwischen den oberen Behörden der Monarchie in Wien und den ungarischen adeligen Ständen, weil erstere den Banat in eine Domäne der Krone umgestalten wollen und letztere den Banat an Ungarn anschließen möchten.

Politische, strategische und wirtschaftliche Staatsinteressen veranlassen die oberen Behörden in Wien schließlich den Banat in eine Domäne der Krone umzuwandeln, was bedeutet, dass der Kaiser nun gleichzeitig Souzerän und Grundherr des Landes ist. Dieser Umstand ermöglicht die Umsetzung der wirtschaftlichen Ideen und Prinzipien des Merkantilismus im Banat.

Im vorliegenden Artikel analysiere ich die Verordnung der Hofkammer vom 7. Dezember 1717, adressiert an die montanistische Banater Einrichtungskommission, die aus zwei Mitgliedern besteht, die auch dem Rat der Hofkammer in Wien angehören: Herr von Kalanek als „Principal Commissarium“ und Ignatium Hahn als Con -Commissarium.

Die Kommission muss in erster Linie Verordnungen, welche die wirtschaftliche Führung des Banats betreffen, umsetzen, sie muss aber auch für die administrative Organisation des Landes sorgen und - zusammen

mit den führenden Generälen der habsburgischen Armee im Banat - das Grenzgebiet festlegen.

Als Grundregel für die Organisation der oben genannten Punkte muss die Hofkammer beachten. Die Hofkammer weist in ihren Instruktionen darauf hin, dass die Kommission bei der Umsetzung der oben genannten Punkte immer darauf achten muss, dass der Banat den Status einer Domäne der Krone hat. Diese Information hat eine besondere Bedeutung, weil sie uns den Beweis dafür gibt, dass der Banat am 7. Dezember 1717 - der Zeitpunkt, zu dem die oben genannten Verordnung herausgekommen ist - schon eine Domäne der Krone gewesen sein muss.

In Verbindung mit dem Modus der Benützung der Gründe und Böden und des natürlichen Reichtums des Banats informiert die Hofkammer die Kommission, dass der Kaiser die Wälder, die sumpfigen Gebiete, die Gewässer, die Bergwerke und die Stadt Temeschwar für seine eigene Benutzung zurückbehält. Jene Flächen, die landwirtschaftlich genutzt werden können, werden in zwei Kategorien eingeteilt. Für die erste Kategorie namens „fundos colonicales“ erhalten die Banater Bauern das Nutzungsrecht und sie sind verpflichtet, dem Kaiser feudale Abgaben zu liefern. Für die zweite, sogenannte „fundos confiniarios“ Kategorie, bekommen die Mitglieder der Nationalmiliz das Nutzungsrecht und sie müssen die Banater Grenze zum Osmanischen Reich hin bewachen.

Des weiteren muss die montanistische Banater Einrichtungskommission den Salzhandel im Banat organisieren, der ein Regalrecht des Kaisers wird und dessen Gewinn dem Imperialfinanzamt abgeliefert wird. Die Salz mengen, die im Banat erforderlich sind, werden aus Siebenbürgen mit Schiffen auf dem Fluss Mureş bis nach Lipova gebracht und anschließend mit Fuhrwerken von Bauern, die so ihren Robot leisten, bis ins Zentraldepot nach Temeschwar und von hier nach dem gleichen Modus zu anderen Depotstätten in verschiedene Orte des Banats transportiert.

Am Ende des von mir analysierten Dokumentes erhält die montanistische Banater Einrichtungskommission von der Hofkammer Instruktionen bezüglich der Organisation der Banater Bergwerke, die ebenfalls ein Regalrecht des Kaisers werden und deren Gewinn an das Imperialfinanzamt ergeht. Der Kaiser stellt die dort befindlichen Bergleute unter seinen besonderen Schutz und verspricht ihnen die Beibehaltung ihrer alten Rechte und Freiheiten. Die Kommission muss sich um die Wiedereröffnung und Erweiterung der dortigen Bergwerke kümmern, dazu gehören die Kupferbergwerke von Oravitza im Banat und Meydanbeck in Nordserbien sowie die Eisenwerke neben Bogschan. Für diese Bergwerke empfiehlt die Hofkammer die Beteiligung privater Personen, die Geld investieren und den

vollen Gewinn genießen können. Der Kaiser als Besitzer behält nur einen bestimmten Anteil der Metallproduktion, die sogenannten „Urburen“, und das Recht, die ganzen Metallproduktionen um einen bestimmten Preis zu kaufen („preumptio“).

Die Kommission muss die Goldwäscherei im Banat konskribieren, die ebenso ein Regalrecht des Kaisers wird und deren Gewinn an das Imperialfinanzamt abgegeben werden muss.

